

Asia: OM 1/61/2016

Ehdollisen vankeuden oheisseuraamukset

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Yleiset kannanotot

Tuomariliitto kannattaa esitettyä oheisrangaistuksena tuomittavan yhdyskuntapalvelun enimmäistuntimäärän lisäämistä. Tuomariliiton mielestä työryhmän ehdotus voitaisiin tältä osin toteuttaa riippumatta siitä, toteutetaanko myös työryhmän ehdottamat ehdollisen vankeuden ohella tuomittavaa valvontaa koskevat uudistukset.

Sekä uusi valvontaseuraamus että ehdollisen vankeuden oheisseuraamuksena tuomittavissa olevan yhdyskuntapalvelun enimmäistuntimäärän lisääminen merkitsisivät myös ehdollisen ja ehdottoman vankeuden välisen portaan alentamista. Ehdotetut oheisseuraamukset lisäisivät ehdollisen rangaistuksen konkreettisuutta.

Ehdotetun valvonnan asema rangaistusjärjestelmässä vaikuttaa kuitenkin mietinnön perusteella epäselvältä. Yhtäältä mietinnössä painotetaan erityisesti näkökohtia, jotka ilmenevät selkeästi ehdotetuista säännöksistäkin. Ehdotetun rikoslain 6 luvun 10 §:n 2 momentin mukaan 21 vuotta täyttäneenä rikoksen tehneen valvontaan tuomitseminen edellyttäisi sitä, että valvonta olisi tarpeen uusien rikosten ehkäisemiseksi. Toisaalta mietinnön perusteluissa (esim. s. 61 ja 62) tuodaan esiin näkemys, jonka mukaan valvonnalla tehostettu ehdollinen rangaistus voisi tulla kysymykseen ehdottoman vankeusrangaistuksen tai sen sijasta tuomittavan yhdyskuntapalvelun tai vankeusrangaistuksen vaihtoehtona. Kuitenkaan mietinnössä ei ehdoteta valintaa ehdollisen ja ehdottoman vankeuden välillä koskevan rikoslain 6 luvun 9 §:n muuttamista. Mietinnön perusteluissa (s. 63) on myös todettu, ettei valvontaa koskevalla uudistuksella ole tarkoitus yleisesti ankaroida tai lieventää rangaistustasoja.

Tuomariliitto toteaa, että rangaistusjärjestelmä on muiltakin osin monipolvinen ja moniportainen ja kehottaa harkitsemaan kokonaisuudistusta, jossa uudelleen määriteltäisiin ankaroituvan rangaistuslajiportaikon eri rangaistusten suhdetta toisiinsa. Tällä hetkellä yhdyskuntapalveluseuraamus, valvontarangaistus ja nuorisorangaistus muodostavat väliportaita ehdollisen ja ehdottoman vankeuden välille, mutta niiden käyttöala on rajoitettu selvästi ehdollisen vankeuden käyttöalaa vähäisempiin rangaistuksiin. Koko rangaistusjärjestelmän uskottavuutta lisäisi selventävä kokonaisuudistus. Samassa yhteydessä voitaisiin selvittää, olisiko ehdollisen vankeuden koeaikaan tarpeellista liittää aina jokin valvontaelementti seurauksineen kuten esimerkiksi Ruotsissa. Tuomariliitto katsookin, että nyt ehdotetun valvontaa koskevan osittaisuudistuksen toteuttamisen sijasta tulisi käynnistää hanke rangaistusjärjestelmän kokonaisvaltaiseksi uudistamiseksi.

Muut huomautukset

Mietinnön perusteluista (esim. s. 50 ja 61) käy ilmi, että valvontaa on tarkoitettu käytettäväksi nimenomaan rikoksenuusijoille tuomittavien ehdollisten rangaistusten tehosteena. Perusteluissa on jopa nimenomaisesti tuotu esiin (s. 61), että ”ensikertaiset syytetyt” rajautuisivat valvonnan ulkopuolelle. Perusteluissa (s. 50) lausutun mukaan valvonnan perusteiden (”tekijän aikaisempi rikollisuus, hänen henkilökohtaiset olonsa sekä rikokseen johtaneet syyt”) tulisi kaikkien olla samanaikaisesti käsillä. Perustelulausumista (s. 50 ja 61) on pääteltävissä, että keskeinen asema valvonnan tarvetta arvioitaessa on aiempiin rikoksiin syyllistymisellä. Toisaalta samoissa yhteyksissä olevat perustelulausumat viittaavat siihen, että valvontaan tuomitseminen tapahtuu kokonaisharkinnan perusteella. Tällaisen kokonaisharkinnan suorittamisen kanssa sopii varsin huonosti yhteen se, että jonkin yksittäisen perusteen puuttuminen voisi estää valvontaan tuomitsemisen, vaikka muut perusteet puoltaisivat vahvasti valvontaa. Ehdotettu rikoslain 6 luvun 10 §:n 2 momentin säännös on myös kirjoitettu muotoon, josta ei selkeästi ole luettavissa perustelulausumiin sisältyvää ajatusta siitä, että kaikkien säännöksessä mainittujen perusteiden tulisi yhtäaikaisesti täytyä.

Mietinnössä ei ole Tuomariliiton näkemyksen mukaan esitetty vakuuttavia perusteluja sille, miksi valvonta ei voisi tulla kysymykseen, vaikka jotakin yksittäistä säännöksessä mainittua perustetta ei olisikaan käsillä. Tietyissä rikoslajeissa uusimisriskin voidaan kokemukseräisesti todeta olevan korkeahko jo ensimmäisestä rikoksesta alkaen. Esimerkkinä voidaan mainita vaikkapa tilanteet, joissa on kysymys huumausaineiden tai päihdyttävien muuntohuumeiden tilaamisesta postitse internetin välityksellä. Nimenomaan ensi kertaa ehdolliseen vankeuteen tuomittavien rikoksentehtäjäiden kohdalla valvonnasta voisi myös olla konkreettisempaa hyötyä rikosten uusimisriskin vähentäjänä kuin jo aiemmin useisiin rikoksiin syyllistyneiden kysymyksessä ollessa. Tuomariliitto huomauttaa lisäksi siitä, että ensimmäistä kertaa ehdolliseen rangaistukseen tuomittava on saattanut jo aiemmin syyllistyä lukuisiinkin paljastumatta jääneisiin rikoksiin tai tulla tuomituksi jo useisiin sakkorangaistuksiin. Tosin säännöksessä mainittu ”tekijän aikaisempi rikollisuus” kattaakin viimeksi mainitut tilanteet, koska siinä ei ole poissuljettu sakolla rangaistuja rikoksia.

Mietinnössä on ehdotettu, että valvontaan määrääminen ei edellyttäisi tuomittavan suostumusta, mutta sen sijaan valvontaan ei voitaisi ilman suostumusta sisällyttää yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annettuun lakiin ehdotetussa uudessa 60 §:n 3 momentissa tarkoitettua kuntoutusta tai avohoitoa. Myöskään valvontaan liittyvien velvollisuuksien rikkomistilanteissa ei olisi käytettävissä ankarampaa sanktiota kuin mainitun lain 62 §:n 3 momentin mukainen valvonta-ajan pidentäminen. Näistä syistä on pelättävissä, että tuomittavien sitoutuminen valvontaan jää puutteelliseksi, jolloin valvonnalle asetettuja tavoitteita tuskin saavutetaan. Sellainen tilanne aiheuttaisi myös yhteiskunnalle hyödyttömäksi käyviä kustannuksia jäljempänä lähemmin käsitellyllä tavalla. Tuomariliiton mielestä suostumuksen asettamista valvontaan määräämisen edellytykseksi ja valvontaan liittyvien velvollisuuksien tehokasta sanktioimista olisi syytä vielä selvittää jatkovalmistelussa.

Työryhmän ehdotuksen mukaan valvontaan voitaisiin sisällyttää edellä mainittua kuntoutusta tai avohoitoa. Perusteluissa (s. 67) lausutun mukaisesti kyseessä olisivat yleiset yhteiskunnan tarjoamat palvelut. Ehdotus ei sisällä säännöksiä, joiden nojalla päihdehuolto ja kuntoutusta järjestävät tahot (esimerkiksi päihdehuolto päihdehuoltolain nojalla tarjoavat kunnat) velvoitettaisiin erikseen ottamaan huomioon yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain 60 §:n 3 momentissa ehdotetut kuntoutustarpeet ja -muodot. Näin ollen esimerkiksi maksusitoumuksen myöntäminen kuntoutukseen tai hoitoon jäisi viime kädessä järjestämisvelvollisen tahon kuten kunnan harkintaan. Tämä on varsin ongelmallista senkin vuoksi, että tuomitun velvollisuutena on noudattaa rangaistusajan suunnitelmaa ja sen osana myös siinä asetettua velvollisuutta osallistua kuntoutukseen tai hoitoon.

Esityksen vaikutuksista

Mietinnössä (s. 51) ehdolliseen rangaistukseen liitetyn valvonnan käyttöalaksi on arvioitu 300-500 rangaistusta vuodessa. Kysymyksessä oleva arvio on Tuomariliiton käsityksen mukaan alhainen verrattuna niiden rikoksesta tuomittujen henkilöiden määrään, joihin valvonnan voidaan arvioida soveltuvan. Alati kasvava määrä tuomituista vuositasolla kärsii päihdeongelmista. Tällaisessa tilanteessa päihdeongelma on pääsääntöisesti merkittävin uusimisriskiä korottava tekijä, ja näissä tapauksissa voidaan arvioida ehdotetusta ehdollisen rangaistuksen ohessa tuomittavasta valvonnasta olevan eniten hyötyä. Edellä todettuun nähden ehdotetuista uudistuksista aiheutuvat kustannukset voivat hyvin todennäköisesti olla jopa merkittävästi suuremmat kuin mietinnössä arvioidut (s. 57) runsaat 3.200.000 euroa, joka jo sinänsä olisi aiheutuvien lisäkustannusten määränä varsin korkea, verrattuna esimerkiksi siihen, minkälaisia panostuksia tuomioistuinten toiminnan kehittämiseen on viime vuosina haluttu tehdä.

Lisäksi Tuomariliitto kiinnittää huomiota siihen, että ehdotettu valvonta väistämättä lisää vastaajien henkilökohtaisen läsnäolon tarvetta oikeudenkäynneissä, mikä vaikuttaa suoraan tuomioistuinten ja syyttäjien resurssien tarpeeseen. Sitä, hyötyisikö vastaaja ehdollisen vankeuden ohella määrättävästä valvonnasta tai millaisia ovat vastaajan uusimisriski ja muut asiaan vaikuttavat seikat, ei voitane arvioida pelkästään asiakirja-aineiston perusteella, varsinkaan jos valvontaan

ehdotuksessa esitetyllä tavalla voidaan tuomita myös vastoin vastaajan omaa tahtoa. Tämä lisäresurssien tarve on jätetty mietinnössä kokonaan arvioimatta.

Edellä todettujen lisäkustannusten määräkin huomioon ottaen on erittäin tärkeää, että valvontaan määrätään nimenomaan sellaisia tuomittavia, jotka ovat itse siihen sitoutuneita ja joiden voidaan arvioida eniten hyötyvän valvonnasta. Mikäli Rikosseuraamuslaitoksen henkilökunnan työpanosta merkittävästi sitoutuu seuraamusselvityksiin ja valvonnan toteuttamiseen sellaisille vastaajille, jotka eivät täytä näitä ehtoja, kysymys on viime kädessä hukkaan heitetyistä taloudellisista resursseista. Sama koskee luonnollisesti myös tuomioistuinten henkilökunnan työpanosta.

Lausunnon valmistelu

Lausunnon valmistelusta ovat vastanneet kärjätuomari Johanna Helminen ja hovioikeudenneuvos Kimmo Vanne. Lausunto on käsitelty Tuoma-riliiton oikeuspoliittisessa valiokunnassa ja hallituksessa 16.4.2018.

Vanne Kimmo
Suomen tuomariliitto - Finlands domareförbund ry